

AZ ÉRETTSÉGI VIZSGÁLATOK REFORMJÁRÓL.

Az 1924. évi XI. és az 1927. évi XXIV. törvénycikkek a fiú- és leányközépiskolák új típusait léptették életbe és ezen új típusok számára természetesen új tanterveket is állapítottak meg. Az új középiskolai típusok szervezésének és az új tanterveknek szükségszerű következménye lesz az Érettségi Vizsgálati Utasítás módosítása s ezért talán nem lesz érdektelen ezzel a kérdéssel már most foglalkozni.

Mindenekelőtt azt a kérdést szándékozom megvilágítani, vajjon szükséges-e az érettségi vizsgálat további fenntartása. Bár az említett törvénycikkek mind a fiú-, mind a leányközépiskolai tanulmányok betetőzéséül és az egyetemi, illetőleg főiskolai tanulmányok előfeltételéül az érettségi vizsgálatot kategorikus imperatívusként előírják, e kérdés felvetését mégsem tartom mellőzhetőnek, mert közvéleményünkben nagyon elterjedt az a vélemény, sőt elvétve még tanári körökben is akadnak hívei, hogy az érettségi vizsgálat idejét mult, „embernyúzó“ intézmény, amelyet inkább ma, mint holnap meg kellene szüntetni.

Azzal érvelnek többek között, hogy a tanárok olyan jól ismerik a tanulókat, hogy külön érettségi vizsgálat nélkül is meg tudják ítélni, ki érett a főiskolai tanulmányokra. Mire való tehát — mondják ők — a kormány külön megbízottjának közbejöttével megtartott érettségi vizsgálat, mely sok formáságával, a reá való külön készüléssel a tanulókat idegessé teszi és ezáltal sok esetben azt eredményezi, hogy a vizsgálat a jelölt értelmi fejlettségéről és tudásáról hamis képet nyújt.

Ezen látszólagos érvekkel szemben áll mindenekelőtt az a tény, hogy az érettségi vizsgálat a főiskolákra való képesítésen kívül számos gyakorlati pályára is jogosít és nem képzelhető el, hogy az állam ilyen sokirányú jogosítást nyújtó bizonyítványt kiadjon anélkül, hogy a jelölt értelmi fejlettségéről és pozitív tudásáról külön, formális vizsgálaton saját megbízottjának közreműködésével meg ne győződjék, amint ez nemcsak nálunk, hanem az európai kultúrállamokban mindenütt valamilyen formában meg is történik.

Ez a vizsgálat annál szükségesebb, mert ifjaink és leányaink nyolc évi középiskolai tanulmányaik alatt egyetlen vizsgálatot sem tesznek és így tanáraiknak alig van alkalmuk arról meggyőződést szerezni, hogy tanítványaiknak legalább a legfontosabb tantárgyakban megvan-e az egész középiskolai

tananyagot áttekintő, összefoglaló ismeretük és az ehhez szükséges értelmi fejlettségük.

De tisztán tanulmányi szempontból is nagyon áldásos intézmény az érettségi vizsgálat. Általános tapasztalat, hogy a tanulók az érettségi vizsgálat tantárgyaival komolyabban foglalkoznak, azokból többet és szorgalmasabban tanulnak, mint a többi tantárgyakból; de olyan eset is van, hogy a tanárok nagyobb súlyt vetnek az érettségi vizsgálat tárgyaira, mint a többiekre, amazokból többet követelnek és így nagyobb eredményt is érnek el. A tanulóknak néhány hétig, legrosszabb esetben néhány hónapig tartó készülése az érettségi vizsgálatra bizonyára fárasztó ugyan, különösen a gyöngébb képességű tanulókra és azokra nézve, akik megelőzőleg hanyagok voltak, de semmiesetre sem veszélyeztetni egészségüket, hiszen olyan tekintély, mint Fináczy, állapítja meg, hogy a helyes értelemben interpretált érettségi nem is nehéz vizsgálat.¹ A vizsgálat után való néhány heti pihenés csaknem kivétel nélkül rendbe hozza a kifáradt szervezetet.

Mindezek alapján a bevezetőleg idézett új középiskolai törvényeknek az érettségi vizsgálat fenntartására vonatkozó rendelkezése — véleményem szerint — teljesen megökolt és helyes.

A ma is érvényben levő Érettségi Vizsgálati Utasítás az 1883. évi XXX. t.-c. alapján 1905-ben készült. Természetes, hogy új középiskolai törvényeink új érettségi vizsgálati utasítást követelnek.

Milyen legyen tehát az új érettségi vizsgálat, mely tantárgyakra terjeszkedjék ki és mily terjedelemben, mely tantárgyak szerepeljenek az írásbeli és melyek a szóbeli vizsgálaton, mily mértékkel bírálандók el az írásbeli dolgozatok és a szóbeli feleletek, illetőleg az általános érettség, melyek legyenek a vizsgálat szankciói?

Legelsősorban azt tartom kívánatosnak, hogy fiú- és leányközépiskoláink különböző típusai az érettségi vizsgálaton is jobban domborodjanak ki, mint eddig.

Másodsorban eldöntendő, vajjon a szóbeli vizsgálaton az eddigi szokás szerint minden tárgyból feleljen-e a jelölt, vagy csak egyes tárgyakból. E tekintetben a mi felső kereskedelmi iskoláink érettségi vizsgálati szabályzata olyképen intézkedik, hogy a szóbeli vizsgálat tárgyai 3, két-két tárgyból álló csoportba oszthatnak és a jelölt csak e három csoport egyikéből felel. Hogy melyikből, azt a főigazgató előre kijelöli és azt a VIII. osztály osztályozó értekezlete után az igazgató közli a jelöltekkel.

A poroszországi legújabb érettségi vizsgálati szabályzat²

¹ Fináczy, A magyarországi középiskolák multja és jelene. Bpest, 1896. 131. oldalon.

² Versetzungs- und Prüfungsbestimmungen für die öffentlichen höheren Lehranstalten in Preussen. Teil III. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1927. 35 és köv. oldalain.

értelmében a jelölt a két Prima osztály tantárgyai közül egyet maga választhat ki, mint olyat, amelyben való behatóbb tájékozottságáról („besondere Leistungsfähigkeit“) kíván beszámolni. A bizottság dönti el azután, hogy ezen tantárgyon kívűl kérdezendő-e a jelölt még más tárgyakból is és melyekből. Megjegyzi azonban a szabályzat, hogy a kérdezendő tárgyak száma lehetőleg korlátozandó.

Az osztrák érettségi vizsgálati szabályzat³ szerint minden tanuló két tárgyból tesz szóbeli vizsgálatot, és pedig abból a tudományszakból, amelyből az érettségi házi dolgozatot készítette és egy másik, a jelölt által választott tantárgyból. Ha a jelöltnek egy vagy több írásbeli dolgozata elégtelennek minősítettett, akkor ezekből a tárgyakból is tartozik szóbeli vizsgálatot tenni.

Ezeket figyelembevéve, nem zárkoznám el az elől, hogy a szóbeli vizsgálaton kérdezendő tárgyak száma korlátoztassék. Azonban a tanulók részéről való szabad választásnak nem volnék híve. Nagyon könnyen előfordulhatna ugyanis az az eset, hogy a tanulóknak 80—90%-a ugyanazt a tárgyat választaná. Ha ugyanis valamely intézetben pl. a történelem tanára kiváló, sokat foglalkozik tanítványaival, sokat követel tőlük, minek következtében a tanulók ebből a stúdiumból nagyon jól elkészültek, több mint valószínű, hogy valamennyien, vagy legalább igen sokan ezt a tárgyat fogják választani. Viszont az is előfordulhat, hogy pl. a fizika tanára kartársainál enyhébben osztályoz és kevesebbet követel. Ez esetben különösen a gyöngébb tanulók zöme számításból a fizikát fogja választani. Sem az egyik, sem a másik eset bekövetkezése nem kívánatos, mert az egy bizonyos tantárgy általános favorizálásával járna és esetleg arra vezetne, hogy a tanulók a többi tantárgyakat elhanyagolnák. Ennélfogva a tantárgyak szabad választásának mellőzésével azt javasolnám, hogy a szóbeli vizsgálaton minden tanuló csak két-két tárgyból való felelésre köteleztessék, kivéve azt az esetet, ha az írásbeli vizsgálat egyik vagy másik tárgyból elégtelen, mert ebben az esetben az illető tárgyból is teendő szóbeli vizsgálat.

Megemlítenédnek tartom még azt is, hogy az osztrák érettségi vizsgálati utasítás a jelölttől a zárthelyi írásbeli és szóbeli vizsgálaton kívül egy nagyobb írásbeli házidolgozatot is követel.⁴ Ennek célja annak beigazolása, vajjon a jelölt képes-e a tényeknek vagy gondolatoknak nagyobb, de mégis megfelelően határolt körét néhány forrásmunka vagy más segédeszköz (pl. kísérletek, megfigyelések) felhasználásával feldolgozni és áttekinthetően, világosan előadni. A házidolgozat tárgyát a tanuló maga választja, a választást azonban az igazgatónak és két

³ Vorschriften für die Abhaltung der Reifeprüfungen an den Gymnasien aller Art u. an den Realschulen der Republik Österreich. Herausgegeben von G. Komenda. Wien, 1926. 27. és köv. oldalain.

⁴ L. az idézett mű 16. és következő oldalain, továbbá 74—93. oldalain.

tanárnak jóvá kell hagynia. A házidolgozat elégtelensége nem akadály a érettségi vizsgálat folytatásának.

A poroszországi érettségi vizsgálat nem követel ilyen házidolgozatot, de megengedi a tanulónak annak elkészítését és benyújtását.⁵ Ezen ú. n. „Jahresbericht“ tárgyát a tanuló szabadon választja. A dolgozatot az illetékes szaktanár, esetleg az igazgató kívánságára még egy második tanár is megbírálja és a Prima osztály értekezlete dönt afölött, vajjon ez a házidolgozat „teljes értékű vizsgai teljesítmény“-nek elismerendő-e. Értékes házidolgozatot benyújtó tanuló a megfelelő zárthelyi írásbeli dolgozat állól fölmenthető.

Ezen újításnak a mi érettségi vizsgálati utasításunkba való felvételét, minden egyéb októl eltekintve, már csak azért sem tartanám kívánatosnak, mert fiatalabb és különösen vidéki középiskoláink könyvtárai és szertárai oly hiányosak, hogy a tanulóknak az ily házidolgozat elkészítéséhez szükséges forrásmunkákat, vagy pl. fizikai eszközöket nem tudná rendelkezésükre bocsátani.

Az elmondottak alapján az érettségi vizsgálat súlypontja az írásbeli vizsgálatokra esnék, miért is minden típusú középiskolában 4—4 írásbeli dolgozat volna készítenő, és pedig:

F i ú i s k o l á k b a n		L e á n y i s k o l á k b a n	
Gimnázium	írásbeli m, l, g, mat.	Gimnázium	írásbeli m, l, n, mat.
	szóbeli m, l, t, fiz.		szóbeli m, l, t-fdr, fiz.
Reál-gimn.	írásbeli m, l, n, mat.	Líceum	írásbeli m, n, fr, (a, o,), mat.
	szóbeli m, n, t-fdr, fiz.		szóbeli m, n, t-fdr, fiz.
Reál-iskola	írásbeli m, n, mat. ábr. g.	Kollégium	írásbeli m, n, fr, (a, o,), mat.
	szóbeli m, n, t-fdr, fiz.		szóbeli m, t-fdr, művtört, fiz.

A magyar írásbeli dolgozatra nézve javasolnám a régi rendszerhez való visszatérést, t. i. három, különböző tudományszakból választott tétel kitűzését, amelyek közül a tanuló egyet szabadon választhat. A magyar írásbeli dolgozat célja ugyanis

⁵ L. az idézett mű 14. és következő oldalain.

az, hogy a jelölt tanuságot tegyen arról, vajjon képes-e egy gondolat- és ismeretkörébe eső kérdést bizonyos fokú önállósággal, áttekinthető módon és stilisztikailag is helyesen tárgyalni. De ha ezt kívánjuk a jelölttől, akkor nem szabad őt a kizárólagos irodalmi tétellel békiyóba szorítani, hanem lehetővé kell tenni, hogy legalább három tétel közül azt választ-hassa, amely gondolatköréhez, esetleg magántanulmányaihoz legközelebb áll, vagy képességeinek leginkább megfelel.

A latin és görög nyelvből fordítandó szöveg ex non lectis választandó; de különösen a főiskolákban inkább ajánlanám a prózai szöveget, mint a költőit.

A német, illetőleg a második modern nyelvi írásbeli dolgozat tárgya az illető nyelvre való fordítás, de nem ad hoc összeállított szöveg, hanem valamely irodalmi színvonalon álló, eredeti magyar szöveg fordítása. Az eddig dívott németnyelvi szabad dolgozat mellőzendő, mert ezek az ú. n. szabad dolgozatok, tapasztalat szerint, nagyon ritka kivétellel csak a kérdéses tárgyról az iskolában tanultaknak emlékezés szerint való reprodukciói voltak és így a tanulók stílusbeli készségének megítélésére is kevésbé voltak alkalmasak, mint a fordítás.

A mennyiségtani írásbeli vizsgálat tárgya egy algebrai és egy geometriai feladat megfejtése és a megfejtés menetének megokolása. A feladatok úgy tűzendők ki, hogy azoknak megfejtéséből kitűnjék, hogy a tanulók a tanult tételeket lehetőleg kombinatív is alkalmazni tudják és a számolásban ügyesek és biztosak.

A reális iskolában az ábrázoló geometriai feladat ne legyen a tanult szerkesztésnek emlékezetszerű reprodukciója, hanem oly gyakorlati feladat, amely több tételnek és szerkesztésnek kombinatív alkalmazására nyújt módot. A megfejtés menetének megokolása itt is megkövetelendő, éppen úgy a kifogástalan rajz.

A szóbeli vizsgálaton azok a tanulók, akiknek mindegyik írásbeli dolgozata legalább elégséges, fentebb előadott javaslatom értelmében, csak két-két tárgyból felelnének. Azonban szükségesnek tartanám minden egyes iskolafajra nézve 4—4 tárgy megállapítását, amelyek közül a tankerületi főigazgató, a vizsgáló-bizottság véleményének meghallgatásával, minden egyes jelölt részére 2—2 tárgyat tűzne ki és erről az érettségi írásbeli tételek megküldésével egyidejűleg értesítené az intézet igazgatóját, aki viszont azonnal közölné a jelöltekkel. A két tárgy kitűzése azonban olyképen eszközölendő, hogy azok közül legalább az egyik olyan legyen, amely nem szerepelt az írásbeli vizsgálaton.

A négyes csoportok összeállításánál azon elv vezérelt, hogy nemzeti tárgyaink (a magyar irodalom, Magyarország történelme) minden iskolafajnál szerepeljenek, ellenben mellőztem a mennyiségtant és ábrázoló geometriát, mert az ezekből készített írásbeli dolgozatok, a feladatok helyes megválasztása ese-

tén, elég támpontot nyújtanak a jelölt tudásának megítélésére. Szintúgy mellőzhetőnek tartom a szóbeli vizsgálatot a görög és a második modern nyelvből. Ellenben szükségesnek tartom, hogy mindazon középiskolákban, amelyekben a tanterv erre kellő alapot nyújt, tehát a fiúgimnázium kivételével az összes többi típusokban a történelem helyébe a „történelem-földrajz“ tárgycsoport lépjen oly módon, hogy minden jelölt egy történelmi és egy földrajzi kérdést kapna és az érettségi bizonyítványban is — a gimnázium kivételével — történelem helyett „történelem-földrajz“ szerepelne, mint egyesített tárgycsoport egy érdemjeggyel.

Mind ezek figyelembevételével az egyes iskolafajok szóbeli érettségi vizsgálataira a következő négyes tárgycsoportok megállapítását javaslom. (L. a fentebbi táblázatot.)

Ami végül az érettségi vizsgálat szankcióit illeti, a poroszországi és az osztrák érettségi vizsgálati utasítások mintájára azt javasolnám, hogy az írásbeli vizsgálatok elégtelensége ne legyen akadály a szóbeli vizsgálatra való bocsátásnak. Erre készlet saját tapasztalatom is. Legalább 150 érettségi vizsgálaton vettem részt és azt tapasztaltam, hogy a bizottságok, elenyészően csekély esettől eltekintve, még abban az esetben is a szóbeli vizsgálatra való bocsátás mellett foglaltak állást, ha a jelöltnek mind a három dolgozata elégtelen volt, holott az érvényben levő Érettségi Vizsgálati Utasítás már két írásbeli dolgozat elégtelensége mellett a jelöltet a vizsgálat folytatásától eltiltja. Magától értetődik, hogy a jelölt azokból a tárgyakból, amelyekből írásbeli vizsgálatra nem sikerült, szóbeli vizsgálatnak vetendő alá.

A vizsgálat végső eredményének megállapítása a jövőben is azon szempontok szerint történhetnék, mint eddig. Megokoltan tartanám azonban, hogy olyan, egyébként nem kívánatos esetekben, amikor valamely tárgy érdemjegyét szavazással kell eldönteni, a szaktanárt kettős szavazat illesse meg és egyenlő szavazatok esetén az az érdemjegy legyen érvényes, amely mellett az elnök szavazott.

Az általános érettség megjelölésének érvényben levő módját továbbra is fenntartandónak vélem.

Az érettségi vizsgálat elégtelenségének esetére szóló szankciókat egy új intézkedéssel óhajtanám kiegészíteni. Ugyanis túlszigorúnak tartom azt a rendelkezést, hogy a két tárgyból bukott tanuló egy év múlva a teljes vizsgálat ismétlésére utasíttatik. Ugyanígy gondolkodnak a legtöbb esetben a vizsgálóbizottságok is s ezért sok olyan tanulót csak egy tárgyból marasztalnak el, aki két tárgyból nem tanúsított kellő eredményt. Ilyképen ez a túlszigorú intézkedés igen gyakran az érettségi vizsgálat színvonalának leszállítását eredményezi. Ennek elkerülése végett javaslom (s ezt már 15 év előtt sürgettem), hogy a két tárgyból elégtelenre minősített tanuló ebből a két tárgyból fél év múlva javító vizsgálatra bocsáttassék és az egész vizs-

gálatnak egy év múlva való megismétlésére csak a kettőnél több tárgyból bukott tanulók utasítottassanak. Megjegyzem, hogy a legújabb osztrák érettségi vizsgálati utasítás a most javasolt újítást már bevezette.⁶

Befejezésül még egy sokat vitatott kérdést vetek föl. Az 1885. évi XXX. t.-c. és ennek alapján az Érettségi Vizsgálati Utasítás az érettségi vizsgálat megismétlésére nézve tudvalevőleg korlátokat szab. Ezzel szemben sok híve van annak a humánusnak és demokratikusnak mondott felfogásnak, hogy a vizsgálatnak akárhányszor való megismétlését kellene megengedni, míg az végre sikerül. Ámde mit jelentene ez? Szellemi proletároknak mesterséges tenyésztését. Mert ha valaki nyolc évi középiskolai tanulmány után háromszori kísérletezéssel sem képes az érettségi vizsgálat követelményeinek megfelelni, az bizonyára nem rendelkezik azzal a szellemi érettséggel, amely akár a főiskolán való boldoguláshoz, akár azokon a pályákon való sikeres haladáshoz szükséges, melyekre az érettségi bizonyítvány jogosít. Ámde szociálpolitikai szempontból egyáltalán nem kívánatos ilyen elemeknek a vizsgálat további megismétlésének engedélyezésével az intellektuális osztályba való bejuttatása. Több külföldi államban már a középiskola negyedik, illetőleg hatodik évfolyamának befejezése után szelektációs vizsgálatot tartanak, hogy az oda nem való elemek ne is jussanak el az érettségi vizsgálatához.

Ezen szempontoknak figyelembevételével, véleményem szerint, az érettségi vizsgálat megismétlésére vonatkozó korlátozás továbbra is fenntartandó.

Ezek volnának azok a lényeges szempontok, amelyeket évtizedekre terjedő tapasztalataim szerint az érettségi vizsgálat-reformja alkalmával figyelembe kellene venni. A vizsgálat külsőségeire (a vizsgálatra való jelentkezés, az írásbeli és szóbeli vizsgálat megtartásának formális körülményei, a vizsgálati díjak stb.) ez alkalommal nem terjeszkedtem ki, mert nem óhajtok tisztelt hallgatóim türelmével visszaélni.

Ha ezen előadásommal sikerült csak egy szemernyivel is az érettségi vizsgálatnak helyes irányú megreformálásához hozzájárulnom, akkor céloimat elértem.

WALTHER BÉLA.

⁶ J. az idézett mű 35. oldalán.